

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهنمای معلم

فارسی ششم دبستان

۱۳۹۵

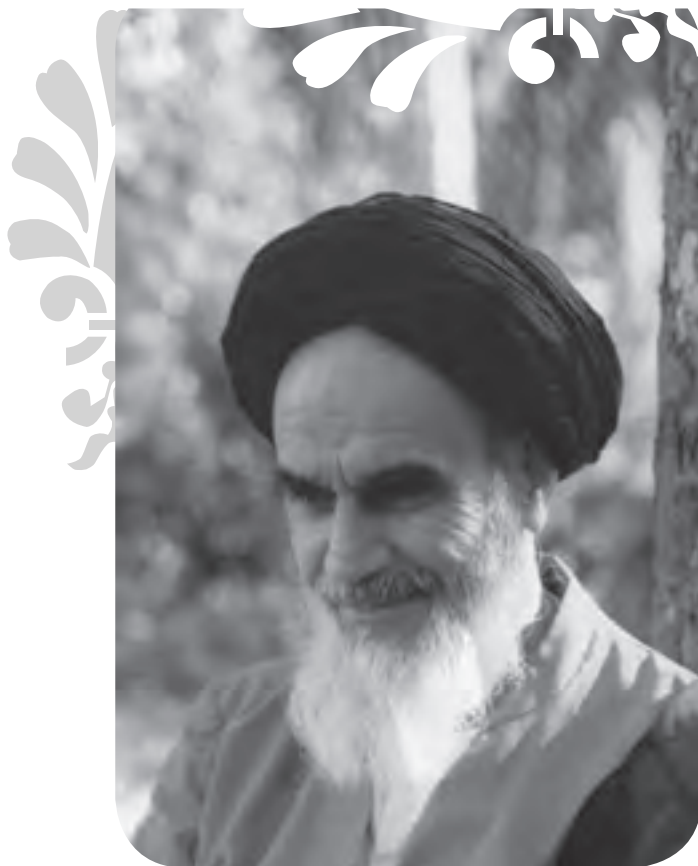
وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	راهنمای معلم فارسی ششم دبستان - ۷۴/۲
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	حسین قاسم پورمقدم، فریدون اکبری شلدره، نازیلا بهروان، مهتاب میرائی آشتیانی، مرجان سجودی و راحله محمدی (اعضای گروه تألیف)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	لیدا نیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - الهه یعقوبی‌نیا (صفحه‌آرا) - فاطمه باقری مهر، رعنا فرج‌زاده‌درونی، فاطمه‌صغری ذوالفقاری، سپیده ملک ایزدی، حمید ثابت کلاچاهی و احمدرضا امینی (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه : www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
ناشر :	شرکت افست : تهران - کیلومتر ۴ جاده آبدلی، پلاک ۸، تلفن : ۷۷۳۳۹۰۹۳، دورنگار : ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی : ۱۱۱۵۵-۴۹۷۹
چاپخانه :	شرکت افست «سهامی عام» (www.Offset.ir)
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ اول ۱۳۹۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز، ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۷۲۴-۵ - ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۷۲۴-۵ - ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۷۲۴-۵

در علم و تقوا کوشش کنید که علم به هیچ کس انحصار ندارد.
علم مال همه است. تقوا مال همه است و کوشش برای رسیدن
به علم و تقوا وظیفه همه ماست و همه شماست.
امام خمینی (رحمة الله علیه)

فهرست مطالب

پیشگفتار

سخنی با معلمان گران ماهیه

بخش اول: تبیین جهت‌گیری‌ها و رویکردهای کلان برنامه درسی

- ۲ اصول حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
- ۲ اصول برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
- ۲ فلسفه وجودی، ماهیت و ساختار ماده درسی
- ۳ مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی
- ۴ تبیین رویکرد برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ابتدایی
- ۴ ضرورت‌ها
- ۴ رویکردهای حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری
- ۴ مخاطبان برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم
- ۵ اهداف
- ۵ الف) اهداف کلی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی
- ۵ ب) اهداف برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی ششم دبستان مبتنی بر عناصر پنج‌گانه برنامه درسی ملی
- ۸ آشنایی با ساختار و محتوای فارسی ششم
- ۹ الف) کتاب فارسی ششم در بخش مهارت‌های خوانداری
- ۱۰ ب) کتاب فارسی ششم در بخش مهارت‌های نوشتاری
- ۱۳ جدول پیشنهادی بودجه بندی کتاب فارسی ششم
- ۱۴ مهارت‌های زبان آموزی در کتاب فارسی ششم
- ۲۷ ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (کیفی – توصیفی)
- ۳۰ روش‌های آموزش

بخش دوم: بررسی درس‌ها

- ۴۲ ستایش: به نام آن که جان را فکرت آموخت

۴۵	فصل اوّل : آفرینش
۴۹	درس اوّل : معرفت آفریدگار
۵۹	درس دوم : پنجره‌های شناخت
۶۵	فصل دوم : دانایی و هوشیاری
۶۷	درس سوم : هوشیاری
۷۰	درس چهارم : داستان من و شما
۷۳	درس پنجم : هفت خان رستم
۷۹	فصل سوم : ایران من
۸۱	درس ششم : ای وطن
۸۸	درس هفتم : درس آزاد (فرهنگ بومی ۱)
۹۱	درس هشتم : دریا قلی
۱۰۱	فصل چهارم : نام آوران
۱۰۳	درس نهم : رنج‌های کشیده‌ام که میرس
۱۱۲	درس دهم : عطار و جلال الدّین محمد
۱۱۹	درس یازدهم : شهدا خورشیدند
۱۳۱	فصل پنجم : راه زندگی
۱۳۳	درس دوازدهم : دوستی — مشاوره
۱۴۴	درس سیزدهم : درس آزاد (فرهنگ بومی ۲)
۱۴۷	درس چهاردهم : راز زندگی
۱۵۷	فصل ششم : علم و عمل
۱۵۹	درس پانزدهم : میوه هنر
۱۶۸	درس شانزدهم : آداب مطالعه
۱۷۶	درس هفدهم : ستاره روشن
۱۹۲	نیایش
۱۹۳	کتابنامه

زبان فارسی، برای ما جایگاه و اهمیت بسیار ارجمندی دارد. چون از سویی هویت فرهنگی ما را سامان می‌دهد و از دیگر سوی، درگاه رفتن به دنیای آموزش و یادگیری دیگر علوم و فضایل است.

درس فارسی، پیام‌آور شکوه و جلال فکر و فرهنگ ایران اسلامی در طول روزگاران است. جوهره آثار حکیمان و فرزنانگان پهنه علم و ادب فارسی، همواره از دو آبخشور گوارا و روح پرور، مایه‌ور است: سرچشمه زلال معارف باورشناختی دین اسلام، بن مایه‌های فرهنگی.

بزرگان و ستارگان رخشان آسمان فرهنگ و ادب، همچون فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ملاصدرا و...، حکیمان الهی و انسان‌های فرهنگ‌مند و دین‌باوری بوده‌اند که رگ رگ وجودشان از آن دو آبخشور، بارور و سیراب شده است و به همین سبب است که آثار این ادیبان و عالمان، روایتگر معارف قرآنی و ظرایف حکمی زبان فارسی است. زبان فارسی، روح ملت و جان‌مایه وحدت‌آفرین ایرانیان، در سراسر عالم است.

کتاب فارسی پایه ششم، مبتنی بر «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، رویکرد شکوفایی فطرت الهی و با توجه به عناصر پنج‌گانه (علم، ایمان، اخلاق، عمل، تفکر) و جلوه‌های آن در چهار پهنه (خود، خلق، خلقت و خالق) و نیز برپایه چهارچوب «برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی»، سازماندهی و تألیف شده است.

برای آنکه آموزش محتوای این کتاب، به فراخور شأن و جایگاه درس فارسی و همسو با اصول و اهداف برنامه و انتظارات مؤلفان، انجام گیرد؛ توجه به نکات زیر، ضروری است:

- ۱- رویکرد عام تدوین و سازماندهی محتوا و تألیف کتاب، شکوفایی فطرت با تکیه بر نگرش فرهنگی تربیتی است.

- ۲- رویکرد خاص آموزشی بر مهارت‌آموزی یا آموزش مهارت‌های زبانی و فرا زبانی، استوار است، به همین روی، هم‌زمان به مهارت‌های شفاهی و نوشتاری و نیز مهارت‌های فرازبانی (تفکر، نقد و تحلیل) پرداخته‌ایم.

- ۳- برپایه برنامه درسی فارسی، جهت‌گیری زبان‌آموزی از اول دبستان تا پایه ششم، حرکتی از زبان به سوی ادبیات است. به همین دلیل است که در فارسی اول دبستان، همه چیز

در خدمت آموزش و یادگیری نشانه‌های زبانی است، هرچه از پلکان زبان آموزی بالاتر می‌آییم به بار فرهنگی ادبی آن افزوده می‌شود. یعنی در پایهٔ اول، زبان خود موضوع و هدف آموزش بوده است ولی در پایه‌های بالاتر مثل ششم، زبان، گذرگاهی است برای رفتن به دنیای معانی و مفاهیم علوم گوناگون. همین مسئله سبب شده است کتاب فارسی ششم، پرمایه‌تر و ژرف‌تر به چشم آید. پس انتظار داریم نگرش روش آموزشی نیز از سطح به ژرفا گرایش یابد.

۴- کتاب فارسی به قلمرو شفاهی زبان و به بیان دیگر به قلمرو دریافتی یا ادراکی زبان مربوط می‌شود؛ بنابراین، لازم است در فرایند یاددهی - یادگیری، عناصر و ریز مهارت‌های خواننداری (دیدن و گوش دادن انتقادی، بهره‌گیری از دیگر حواس ظاهری در پرورش ذهن و زبان، رعایت آهنگ، لحن کلام، تکیه، مکث و درنگ در خوانش متن و تقویت خواندن انتقادی) آموزش داده شوند تا زبان آموز را پس از درک و دریافت درست، به تفکر در لایه‌های زیرین متن درس و نقد و تحلیل وادارد.

۵- در تدوین کتاب فارسی، به موضوع تقویت فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، پژوهش، اندیشه‌ورزی و پرورش تفکر، نقد و تحلیل، توجه کافی شده است.

۶- کتاب نگارش به قلمرو نوشتاری و نمادهای خطی زبان و به دیگر سخن، به پهنهٔ مهارت‌های تولیدی زبان مربوط می‌شود؛ یعنی در کتاب فارسی، زبان آموز، اطلاعات و معارف را از طریق متن درس‌ها و آموزه‌ها، دریافت می‌کند و این کار، سبب پرورش ذهن و زبان، گسترش دامنهٔ واژگان و تقویت تفکر و تحلیل دانش آموز می‌شود که در گفتار و بیان دیدگاه‌ها و حضور فعال در کارهای گروهی و نقد و تحلیل شفاهی، قابل مشاهده و ارزشیابی است؛ اما در کتاب نگارش فارسی، آموخته‌ها در قالب نوشته، نمایان می‌شوند.

۷- کتاب نگارش، در اصل به پنج قسمت، بخش می‌شود:

الف) فعالیت‌های املائی و دانش‌زبانی، نخستین تمرین‌های نوشتاری هستند و با هدف سنجش و ارزشیابی از آموخته‌های املائی و نکات زبانی کتاب فارسی و بر پایهٔ متن درس، طراحی شده‌اند. پرسش‌هایی با تکیه بر درس فارسی آمده که ماهیت املائی دارند، بنابراین ضروری است به بهانهٔ پاسخ به پرسش‌ها، آموزه‌های املائی نخست آموزش داده شوند.

ب) نگارش، در این قسمت، نوشتن اولیه و ساده، آموزش داده می‌شود و سیر نوشتن از کلمه تا کلام، تداوم می‌یابد. یعنی نخست، انتخاب و کاربرد کلمه، سپس گسترش واژه و ترکیب‌سازی، در پی آن، عبارت‌نویسی، پس از آن، جمله‌نویسی و سرانجام، بند نویسی مورد

توجه قرار می‌گیرد. البته همه این کارها به طور پنهان و غیر مستقیم و در قالب پرسش‌های نگارشی سازماندهی شده است.

پ) کارگاه نویسندگی، در حقیقت، اصلی‌ترین بخش کتاب نگارش با تکیه بر مهارت‌های نوشتاری، در همین قسمت آمده است. به بیان دیگر، دو قسمت نخست، مراحل تکرار، تمرین، دست‌ورزی، نرمش ذهن و زبان و قلم برای دستیابی به مهارت نوشتن و روی آوردن به یک کار خلاقانه و آفرینشی است.

ت) درک متن: این بخش، سایه‌ای از فرایندهای درک و فهم کتاب فارسی است که در قالب فعالیتی ویژه، با متن‌هایی متفاوت، سازماندهی و تدوین شده است. تلاش کرده‌ایم در طراحی پرسش‌ها، سطوح درک متن را پیش چشم داشته باشیم، از این رو، تمرین درک متن، فرصت بسیار خوبی برای رشد مطالعه علمی و کتاب خوانی مؤثر و تقویت توانایی فهم متن است.

ث) هنر و سرگرمی: با دو هدف بازآموزی آموخته‌ها و تنوع آفرینی، نوشته شده است. قرار گرفتن این بخش در پایان فصل‌ها به معنای بازخوانی و مرور آموخته‌ها و به گونه‌ای جمع‌بندی آموزه‌های محتوایی فصل‌هاست. از سوی دیگر، فعالیت‌های خوش نویسی هم فرصتی برای رشد جنبه‌های هوش زیبایی شناسی و هنری دانش‌آموزان، فراهم می‌آورد. هدف اصلی این است که دانش‌آموزان در هنگام تمرین و رونویسی خط نستعلیق ساده یا هنری، با زیبایی‌ها و ظرایف دیداری خط فارسی انس بگیرند.

کارگاه نویسندگی خود به چهار پاره، بخش می‌شود:

۱- آموزش، اولین چیزی که در کارگاه نویسندگی آمده، آموزش و یادگیری نکات مهمی است که دانستن آنها برای نویسندگی لازم است. در این بخش برخی از هنجارهای درست‌نویسی و شگردهای پرورش ذهن، به کوتاهی بیان شده است.

۲- کاریست، یعنی به کارگیری نکاتی که در آموزش بخش نخست گفته شده، برای این کار معمولاً یک یا دو پرسش طرح شده است که دانش‌آموزان گرامی در تولید انشای خود باید از آن آموزه‌ها بهره بگیرند.

۳- ضرب‌المثل، در هر کارگاه نویسندگی، یک ضرب‌المثل، هماهنگ با محتوای فصل انتخاب شده است. ضرب‌المثل‌ها جمله‌های کوتاه و معمولاً تصویری و سرشار از معانی و

مفاهیم و حکمت هستند و ذهن زبان آموز را بارور و سیراب می سازند، به همین سبب در این قسمت هر کسی فهم و دریافت خود را از ضرب المثل می نویسد. این کار باعث می شود هم ضرب المثل در ذهن، جای گیر شده و به حافظه سپرده شود و هم دست مایه ای در گفتار و نوشتار باشد.

۴- درک متن، در این بخش، یک پرسش تحلیلی با رویکرد واگرا آمده که فقط در پایان فصل ها قرار گرفته است و هدف از این تمرین نوشتاری، یادآوری آموخته ها، پرورش حافظه و یادسپاری دراز مدت، تقویت توانایی درک و دریافت، رشد قدرت جمع بندی و تحلیل نهایی دانش آموزان است.

توجه : در پایان همه بخوان و بیندیش ها، پرسش هایی با عنوان «درک و دریافت» آمده است. این پرسش ها در حقیقت ایستگاه هایی هستند برای تأمل بیشتر و درنگ در زوایای محتوا که لازم است گروه های دانش آموزی با این طریق به کالبد شکافی متن بپردازند.

سخنی با معلمان گرانمایه

به نام یگانه خالق مدرسه هستی

اللَّهُمَّ اَعْطِنِي كُلَّ سُؤْلِي، وَ اَقْضِ لِي حَوَائِجِي، وَ لَا تَمْنَعْنِي الْاِجَابَةَ وَ قَدْ صَمِئْتَهَا لِي.

خدایا هر چه از تو خواهم عطایم کن و هر نیاز که دارم برآورده ساز و اجابتی را که خود آن را ضمانت کرده‌ای از من دریغ مفرما (صحیفه سجاده، دعای بیست و پنجم).
سیاس‌گزاریم؛ یگانه، مؤسس مدرسه هستی را که توفیق عطا فرمود تا در تحقق برنامه درسی زبان آموزی دوره ابتدایی؛ شما معلم فرهیخته، صاحب نظر و تلاشگر، همگام و همراه ما باشید.

زینکو سخن، به چه اندر جهان   به نزد سخن سنج فرخ مهان؟

تحول در آموزش و پرورش به عنوان اساسی‌ترین نهاد آموزشی - تربیتی کشور و ایجاد تعامل اثربخش و جامع نگر با دیگر ارکان اجتماعی، به صورت بنیادین آغاز گردیده است. تعیین ساختار آموزشی کار آمد، منطبق بر همه اهداف ساحت‌های تعلیم و تربیت، به منظور قوام بخشی فرهنگ عمومی و با تأکید بر شایستگی‌های پایه، به صورت نظام مند، همگانی و عادلانه، استقرار نظام آموزشی جدید را در کشور رقم زد.

همگام با این تحول، زبان فارسی، که همیشه به عنوان میراثی ارجمند، حافظ وحدت و رمز هویت ملی بوده است؛ امروز نیز نقش خود را به مثابه تکیه گاه رشد و اعتلای فرهنگ و ارزش‌ها بیش از پیش داراست و البته برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری فارسی بزرگ‌ترین رکن این تداوم و غناست.

کتاب فارسی به مانند دیگر کتب درسی همسو با برنامه درسی ملی؛ در راستای دستیابی دانش‌آموزان به مراتبی از حیات طیبه با رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی، متناسب با موقعیت‌ها و نیازهای جدید، از پایه اول تغییراتی یافت و این روند در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ به پایان رسید. کتاب پایه ششم با رعایت پیوستاری طولی، به لحاظ حجم و محتوا با کتب فارسی اول تا پنجم، برای تکمیل، تعمیق و تثبیت مهارت‌های زبان‌آموزی در دوره ابتدایی و همسو

با برنامه درسی ملی در سال ۱۳۹۵ مورد بازبینی قرار گرفت و با عنایت حضرت دوست و همکاری جمعی از معلمان و علاقه مندان زبان و ادبیات و فرهنگ فارسی و اعمال نظر معلمان پایه ششم در شکلی وزین آماده بهره برداری شد. امیدواریم این رهنوردی هم با هدایت شما اندیشمندان، به فتح قله نیک فرجامی بینجامد.

بماناد تا جاودان این گهر هنرمند با دانش و دادگر

گروه زبان و ادبیات فارسی

